

Malika NOROVA
BuxDU dotsenti, PhD
E-mail: norova.83@list.ru

BMTI professori, G.Navro'zova taqrizi asosida

THE ROLE OF KNOWLEDGE AND PRACTICE IN HUMAN LIFE IN THE WORKS OF SAYFUDDIN BOKHARZI

Annotation

This article clearly sets out the requirements for training in the writings of Sayfiddin Boharzi. It shows the good aspects of learning. The article suggests that education is one of the ways, and the other side is committed to the knowledge gained.

Key words: Prophet Solomon, mysticism, reason, intellect, education, spiritual crisis.

МЕСТО НАУКИ И ПРАКТИКИ В ЖИЗНИ ЧЕЛОВЕКА В ПРОИЗВЕДЕНИЯХ САЙФИДДИНА БОХАРЗИ

Аннотация

В этой статье четко изложены требования к обучению в трудах Сайфиддина Бохарзи. это показывает хорошие аспекты обучения. В статье предлагается, что образование - это один из способов, а другая сторона стремится к полученным знаниям.

Ключевые слова: Пророк Соломон, мистицизм, разум, интеллект, воспитание, духовный кризис.

SAYFIDDIN BOXARZIY ASARLARIDA ILM VA AMALNING INSON HAYOTIDAGI O'RNI

Annotatsiya

Ushbu maqolada ilmning amalda bo'lishi va Sayfiddin Boxarziy asarlarida ilm o'rganishning o'rni. Ilm o'rganishning ahamiyati. Jamiyatda ilmning rivojlanishi uchun qilinadigan ishlar to'g'risida fikrlar boradi.

Kalit so'zlar: Yazdon, ulumul-Qur'on, aqida, fiqh, hadis, tafsir, zako, poklik, taqvo, safo, Mujodala surasi, Abu Voqid al-Horis.

Kirish. Ilm va amal inson hayotida muhim ahamiyatga ega bo'lib, ularning uyg'unligi jamiyat taraqqiyoti va ma'naviy yuksalishi uchun asosiy omil hisoblanadi. Ilm insonga haqiqatni anglash, hayotda to'g'ri yo'lni tanlash va ma'rifatli bo'lish imkonini beradi. Shu boisdan ham islom ta'limotida ilm olishga va undan to'g'ri foydalanishga katta ahamiyat berilgan. Sayfiddin Boxarziy o'z asarlarida ilm va amalning ahamiyatini ta'kidlab, insonni faqat bilim orqali komillikka erishishi mumkinligini uqtiradi. U kishi ilmsiz va amalsiz na dunyoda, na oxiratda haqiqatga erishib bo'lmayligini ko'plab ruboiylarida ifoda etgan. Boxarziyning ushbu falsafiy qarashlari jamiyatda ma'rifat tarqatish, insonlarni ilm olishga rag'batlantirish hamda ma'naviy-axloqiy qadriyatlarni mustahkamlashda muhim o'rin tutadi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Payg'ambarimiz sollallohu alayhi vasallam ilm olish fazilatini shunday bayon qildilar: "Kim ilm talab qilish yo'lini tutsa, Alloh taolo uni jannat yo'liga yo'llab qo'yadi". (Imom Muslim rivoyati)

Sayfiddin Boxarziy asarlarida ilm unga bo'lgan amalning inson hayotidagi o'rni, ularning ahamiyati va qadriyatlarga ta'siri haqida ko'plab fikrlar bayon qilingan. Ilmning inson va jamiyat ma'naviyati va madaniyatining rivojlanishi uchun kerakligi hamda buning islom ta'limotida muhim jihatlari ochib beriladi. Buni quyidagi ruboiyda ko'rishimiz mumkin.

Be ilmu amal bihishti Yazdoni matalab,
Be Hotami din mulki Sulaymon matalab.
Chun oqibati kor fano xohad bud,
Ozori dil hech musulmon matalab[1].

Mazmuni:

Ilmu amalsiz yazdon (xudo) bihishtini talab etma,
Din Hotamisiz Sulaymon mulkini talab etma.
Ishning oqibati fano bo'ladigani uchun,
Musulmon dilini ozorini hech qachon talab etma.

Sayfiddin Boxarziy ilmu ma'rifatga alohida e'tibor berganlar. Ilm olish va uni amaliyotga joriy etish haqida gapirib, ilmu amalsiz haqiqatga erishib bo'lmayligini ta'kidlaydilar. Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev tomonidan "Milliy tiklanishdan - milliy yuksalish sari" asarida iml ma'rifatga e'tibor qaratish jamiyat yuksalishining asosiy sabablaridan birir ekanligini ko'rsatib beradi. Allomalarimiz aytganidek, "Eng katta boylik - bu aql-zakovat va ilm-ma'rifatdir, eng katta meros bu yaxshi tarbiya, eng katta qashshoqlik-bu bilimsizlikdir!"

Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoyev tashabbusi bilan mamlakatimizda ilm-fanni yanada ravnaq toptirish, yoshlarimizni chuqur bilim, yuksak ma'naviyat va madaniyat egasi etib tarbiyalash uchun va bu yo'lda yangi, zamonaviy bosqichga ko'tarish uchun aynan bir yilni ilm, ma'rifat va raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish yili[3], deb e'lon qilindi. Bu O'zbekistonni rivojlanish tarixidagi ilk inqilobiy davrni boshlanishi deb hisoblasak ayni muddao bo'ladi. Prezidentimizning nafaqat yoshlar, balki butun jamiyatimiz a'zolarining bilim saviyasini oshirish uchun avvalo ilm-ma'rifat, yuksak ma'naviyat kerak bo'lib, ilm yo'q joyda qoloqlik, jaholat va albatta, to'g'ri yo'ldan adashish bo'ladi deb donishmandlarcha aytgan so'zlari muqaddas kitobimiz Qur'onning ilk oyatida ham "O'qing", "O'qing" deb ilmu ma'rifatga alohida urg'u berilganligi va "Ilm"so'zining 900 ga yaqin o'rinda turli ma'nolarda kelganligi bu da'vatning muhimligini anlatadi. Shuning uchun Prezidentimiz o'z murojaatida bekorga "Eng katta boylik - bu aql-zakovat va ilm, eng katta meros - bu yaxshi tarbiya, eng katta qashshoqlik - bu bilimsizlikdir!" deb uqtirib o'tmadi.

Tadqiqot metodologiyasi. Hadislarda aytilishicha "ilm amal bilan go'zaldir". Boxarziy ham ilm amalsiz Allohning rahmatiga erishish mumkin emasligini ta'kidlaydi. Jamiyatda insonlar ilm olib unga amal qilishmasa, xuddi yomg'irsiz chaqmoqqa, momaqaldiroqqa o'xshaydi. Amalsiz olim xuddi ipsiz kamonga o'xshaydi. Ilmi bo'laturib, qalbi qattiq bo'lgan kishi xuddi toshloq erga o'xshaydi. Fuzayl ibn Iyoz aytadilar: "Kim bilgan narsasiga amal qilsa, Alloh unga bilmaydigan narsalarini ham o'rgatib qo'yadi, chunki amal o'zi uchun, ilmning ortiqchasini talab qilish boshqalar uchundir, nafsning ishlari bilan mashg'ul bo'lish muhimroqdir, chunki bu uning bo'yindagi vazifadir". Hasan Basriy (rahmatulloh): "Bir kishi ilm o'rganib so'ng uni boshqalarga o'rgatishi ham amal hisoblanadi", deb aytganlar. Inson doimo ilm olish va izlanishda bo'lishi lozim. Jamiyatimizda yoshlar ongida ilm olishga bo'lgan ishtiyoqni shakllantirishimiz lozim.

Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoyev ta'kidlaganlaridek, "Ko'p asrlik milliy va diniy qadriyatlarimizni asrab avaylash, dunyo ilm-fani va madaniyati rivojiga ulkan hissa qo'shgan ajdodlarimizning bebaho merosini o'rganish, uning asosida yoshlarni komil inson qilib tarbiyalash jamiyatda barqaror ijtimoiy-ma'naviy muhitni ta'minlashning muhim shartlaridan biri hisoblanadi".

Ilm olish tufayli har bir inson buyuklar maqomiga etadi, dunyo va oxiratda yuksak darajalar sohibi bo'ladi. Ilm tufayli inson halol va haromning farqiga boradi. Ilm boshliqdir, amal esa unga tobe'dir.

Ilm olishga intilish har bir kishining zimmasidagi buyuk vazifalardan biridir. Qur'oni Karimning ilk oyati "O'q" amri bilan nozil bo'lgan. Payg'ambarimiz Muhammad (s.a.v): "Beshikdan qabrgacha ilm izla, ilmni chin mamlakatidan bo'lsa ham o'rganinglar", deb ta'lim berganlar. Alloh Qur'oni Karimda shunday marhamat qiladi: "Alloh sizlardan iymon keltirgan va ilm ato etilgan zotlarni (baland) daraja martabalariga ko'tarur. Alloh qilayotgan barcha yaxshi va yomon amallaringizdan xabardordir". (Mujodala surasi 11-oyat).

Rasulullohning ilm haqidagi quyidagi fikrlari har bir insonni ilm olishning naqadar muhim ekanligiga undaydi. Rasululloh (s.a.v) "Iymon yalang'och bir narsa bo'lsa, uning libosi taqvo, ziynati hayo, mevasi ilmdir".

Luqmoni Hakim ham o'g'liga bunday nasihat qilgan "Ey o'g'lim olimlar bilan o'tir, ular orasiga kir, chunki Alloh erni osmon suvi bilan tiriltirgani kabi qalblarni ham ilmu hikmat nuri bilan tiriltiradi". Termiziy hikmatlaridan Alloh uning malokalari osmon va er ahlari, hatto inidagi chumoli va dengizdagi baliqlar ham odamlarga yaxshilik o'rgatuvchi olimlar uchun mag'firat so'rab duo qilishar ekan.

Biz jamiyatda ilm olishga bo'lgan munosabatni shakllantirishimiz kerak ayniqsa, yoshlarimizga ta'lim va tarbiyasiga katta ahamiyat qaratishimiz lozim. Jamiyatimizning salohiyati va ravnaqi uning ilmiga bo'lgan munosabati bilan o'lchanadi. Darhaqiqat qaysi bir jamiyatda ilm olishga bo'lgan e'tibor pasaysa, o'sha jamiyat taraqqiyotdan ortga qoladi. Eng yomoni, u ma'naviy inqirozga yoki halokatga yuz tutishi muqarrardir.

Har qanday jamiyatning olimlari, ziyolilar ayniqsa, otanalar millatning ma'naviy dunyosi qashshoqlanmasligi, axloqi buzilmasligi soxta va buzg'unchi g'oyalar va madaniyatlar ta'siriga tushib qolmasligi uchun doimo harakatda bo'lishlari lozim.

Farzandlarimizga maktabga borib ta'lim olish ibodat ekanligini bildirishimiz kerak. Ustoz va o'qituvchilar o'zlariga yuklatilgan vazifalarni yaxshi anglab, ta'lim tarbiyani puxta olib borishlari lozim bo'ladi.

Maktabda berilayotgan darslarni puxta o'zlashtirishga alohida e'tibor qaratish har bir ota-ona va ustozlarning mas'uliyatidir. Ularni o'z hollariga tashlab qo'yib, qaerda yurgani, kimlar bilan o'rtoqlashayotgani, nimalarga qiziqayotganidan ogoh bo'lmaslikning oqibati ayanchli bo'ladi. Alloh asrasin!

Ilmning sharafiga haqida Rasululloh sollallohu alayhi vasallam quyidagi hadislarini ham dalolat qiladi:

Ya'ni, Abu Voqid al-Horis ibn Avf roziyallohu anhudan rivoyat qilinadi: "Rasululloh sollallohu alayhi vasallam odamlar bilan birga masjidda o'tirgan edilar. SHu payt uch kishi kirib keldi. Ikkitasi Rasululloh sollallohu alayhi vasallamga qarab yurdi, bittasi esa ketib qoldi. Shunda u ikkisi Rasululloh sollallohu alayhi vasallamning tepalarida turib qolishdi. Ulardan biri davrada bo'sh joyni ko'rib, o'sha erga o'tirdi. Narigisi esa odamlarning orqa tomoniga o'tirdi. Uchinchisi esa orqasiga qaytib ketdi. Rasululloh sollallohu alayhi vasallam forig' bo'lgach: "Sizlarga bu uch kishi haqida xabar beraymi? Ularning biri Allohdan boshpana so'ragan edi, Alloh unga boshpana berdi. Narigisi hayo qilgandi, Alloh ham undan hayo qildi. Boshqasi esa yuz o'girdi, Alloh ham undan yuz o'girdi", dedilar". (Mutafaqun alayh).

Ushbu hadisda ilm davrasiga qo'shilgan kishini Allohdan boshpana so'radi, deyildi. Aslida, zulm, xavf-xatar va tazyiqlardan boshpana so'raladi. Demak, jaholat bu — zulm va xavf-xatar ekan. Bundan qutilishning yagona yo'li esa ilm olishdir. Faqat ilm bilangina Alloh taolodan boshpana so'raladi. Imom Buxoriy rahmatullohi alayhning "Ilmdan boshqa najot yo'q va bo'lmaydi!", degan ma'noda mashhur so'zlari ham bor.

Shunday ekan, ilm halqasiga qo'shilish va doimiy ilm izlash lozim bo'ladi. Chunki ilm o'qigan kishi Allohning panohida bo'ladi. Shuningdek, ilmdan yuz o'girish Allohdan yuz o'girish ekan. Allohning huzuridan boshpana topmoqchi bo'lsak, unutmaylikki, bu narsaga ilmsiz erishib bo'lmaydi.

Qur'on ummati, Ilm ummati, Muhammad sollallohu alayhi vasallam ummati bo'lgan biz musulmonlar uchun ilmsiz qolish ordir. Chunki ularning barchasi ilmga da'vat qiladi. Biz agar ilm o'qimasak, farzandlarimizni ilmga qiziqirtmasak, Muhammad sollallohu alayhi vasallamning ummatimiz degan da'voni nima bilan isbotlaymiz!?

Bir olim aytgan ekan: "Agar biror qimmatli narsangizni hech kim topa olmaydigan joyga berkitmoqchi bo'lsangiz, kitobning orasiga solib qo'ying, chunki bugungi odamlar kitob ochmaydigan bo'lib ketishdi".

Dunyoda ham, oxiratda ham insonga ilmdan ko'ra ko'proq foyda keltiradigan narsa yo'q. Jaholatdan-da ko'ra zarar beruvchiroq narsa ham yo'q. Ali roziyallohu anhu aytgan ekan: "Insonlarning eng qadri ozi — ilmi ozidir", deganlar.

Bulardan tashqari Sayfiddin Boxarziy tasavvuf ilmi to'g'risida o'zining "Risolai vasiyoyi Boxarziy" (Boxarziy vasiyatlarisi risolasi)[2] asarida yozgan. "Tasavvuf ilmi uning ichida tugab ketiladigan, yuksak bo'lgan samoviy-rabboniy bir ilmdirki, unda uni tanigan buyuklar va xos bo'lgan pok arboblal uchun ko'plab foydalar bordir".[2] Bunda Sayfiddin Boxarziy tasavvuf ilmining insonni kamolotga etkazuvchi vosita sifatida qaraydi. Tasavvuf ilmi inson ruhiyatining komillikka erishuviga asos bo'ladi.

"Darhaqiqat shunday bir sirli ilm borki, uni faqat Allohni tanigan ahli ma'rifatgina biladi. Ular agar gapirsalar, ularning gapini Allohning izzat ahlidan boshqa biron kishi inkor qila olmas". Bu ularning ilmlari shu haqda vorid bo'lgan Qur'on oyatlari va payg'ambar hadislarini bilan maxfiy ekanligiga ishoradir. Bu ilmlarning aksariyatini rasululloh sollallohu alayhi vasallam hayotlik davrlarida ahli suffaga bildirganlar. U zotning vafotidan keyin ummatlarining yaxshilari biri ikkinchisiga, oldingisi keyingisiga o'rgatib kelmoqdalar. Bizning zamonimizga kelib bu ilmga talab susaydi. Ishq mansabu paryostiqa va Xudovand ta'oloning xalqining oldi bo'lishga aylangach, madrasalardan ma'rifat va haqiqat ilmlari mahv bo'ldi, muhabbat shahvatu hirsini namoyon qilish bo'lgach, xonaqohlardan safo va taqvoning, poklik va zakoning ma'nolari zoyil bo'ldi", deb ta'kidlaydi.

Sayfiddin Boxarziy o'zining "Risolai vasiyoyi Boxarziy" (Boxarziy vasiyatlarisi risolasi) da "har bir inson ruhiyati sog'lom bo'lsa, u jismonan sog'lom bo'ladi. Bu ilmlarni xohlagan kishilar egallab bilmaydi, chunki u Alloh tomonidan in'om qilingan kishilargagina beriladi", deb ta'kidlaydi. Sayfiddin Boxarziy tasavvuf ilmiga izoh berar ekan bu ilmnig Qur'on oyatlari va hadis ilmdan tashkil topganligi, bu ilm Payg'ambarimiz Muhammad (s.a.v) davrlariga oid bo'lib suffa ahliga xos bo'lganligi va so'fiylarga xos bir ilm bo'lganligini aytadi.

Ilmsizlik, jaholat, insoniyatni tubanlikka, halokatga olib borishi muqarrar. Inson ilm orqali parvardigorini taniydi. Oxirati va dunyosini ilm bilan obod qiladi.

Mustaqillik sharofati bilan yurtimizda barcha sohalar bo'yicha kitoblar nashr qilinmoqda. Zamonaviy va barcha yo'nalishlar bilan birgalikda, tafsir, hadis, fiqh, aqida, ulumul-qur'on, usul-fiqhga oid bo'lgan ko'plab kitoblar ona tilimizda nashrdan chiqqan. Biz farzandlarimizni kitob o'qishga targ'ib qilishimiz, ularning internetdan bilimimimizni oshirish uchun foydalanib, kitob mutolaasiga ham alohida e'tibor qaratishimiz lozim.

Tahlil va natijalar. Sayfiddin Boxarziy ruboiylarida bu foni dunyoda mo'min kishi bir-birovining ko'ngliga ozor bermasligini uqtiradi. Payg'ambarimiz Muhammad (s.a.v) ham o'zlarining ma'ruzalarida: "Ey tili bilan musulmon bo'lgan, biroq qalblariga iymon kirib bormagan kishilar, sizlar musulmonlarga ozor bermanglar, ularni ayblamanglar, kamchiliklarini qidirib yurmanglar! Kim musulmon birodarining aybini qidirsas, Alloh uning aybini tekshiradi. Alloh kimning aybini tekshirsa-uni uyining eng ichkarisida bo'lsa-da sharmanda qiladi".

Boxarziy ruboiylarida har bir kishining ilmi uning amalisiz hech narsa emasligi aytadi. Ilmning amaliga alohida e'tibor berish insonni jannatga etaklaydi.

Xulosa va takliflar. Sayfiddin Boxarziy o'zining "Risolai vasiyoyi Boxarziy" asarida ilm yo'lida ustoz bo'lishi kerakligini ta'kidlaydi. Bundan tashqari u saxovatli bo'lish ta'magirlikdan o'zini tiyish, xokisorlik kabi insoniy xislatlarni

ham gavdalandiradi. Masalan: Sulaymon payg'ambar o'tgan hammadan ham mulklari ko'p bo'lgan hamma narsa u kishiga bo'ysungan. Sulaymonday mulkka ega bo'lmoqchi bo'lsang ilm yo'lida ustozing bo'lishi kerak. Hotamitoy saxiylik bo'yicha eng katta yutuqqa ega bo'lganlar ya'ni davlatmand bo'laman desang saxiy saxovatli bo'lishing kerak. Doimo saxiylik zamirida saxovatli kishi ko'z oldimizda gavdalanadi. Bunday insonlar qanoatni o'zida pesha qilib, nafs uchun past ketmasligi kerak. Agar sarmoyador har qancha saxiy bo'lsa ham, biroq undan ha deb narsa so'rash, tama qilish inson sha'niga nomunosibdir. Undan ko'ra o'z mehnati bilan qanoatda yashash afzal, qanoat —

ulug' davlat, qanoat — himmatning poydevori! Insonlar ichida xayr qilishda eng saxiysi edilar. U zotning yana ham saxiy bo'lishlari Ramazon oyiga to'g'ri kelar edi. Alloh taolo o'z bandalarini doimo xayru saxovatli bo'lishga buyuradi. Saxiylik insonga baxt-saodat keltiradigan va o'zgalarning sevimli kishisiga aylantiradigan xislatdir. Mehr-muruvvat, hamjihatlik, saxiylik xalqimiz ardoqlagan, asrlar osha amal qilib kelayotgan go'zal fazilat hamdir. Xayr-saxovat, saxiylik insonlar o'rtasida mehr-oqibat rishtalarining mustahkamlanishiga, o'zaro hurmat va totuvlikning ortishiga xizmat qiladi. Bir birimizga ilm o'rgataylik va bu ilmlarga amal qilishimizni bardavom qilaylik.

ADABIYOTLAR

1. عادل اسير دهلوي، رباعيات سيف الدين باخرزي، دهلي، نشر ملکبک دپو 2010
2. شیخ العالم سيف الدين باخرزي. رساله وصایای باخرزي. تهران تصحيح: ایرج افشار برای سید شمس الدین... نشر دیبایة 1396، صص. 103-109
3. https://www.norma.uz/uz/bizning_sharhlar/2020_yil_ilm_marifat_va_raqamli_iqtisodietni_rivojlantirish_yili